

LEGĂTURILE FAMILIALE ALE LUI ION HELIADE RĂDULESCU LA TÎRGOVIȘTE

RADU GIOGLOVAN

Este incontestabil că Ion Heliade Rădulescu s-a născut la Tîrgoviște în ziua de 6 ianuarie 1802, din părinții Ilie Rădulescu, originar din Tîrgoviște, și Eufrosina, născută Danielopol, din București.

Făcînd parte dintr-o familie de negustori, Ilie Rădulescu și-a făcut ucenicia în această ocupație, dar mai tirziu a îmbrățișat meseria armelor, mai întii ca polcovnic de dorobanți, pe vremea războiului ruso-turec, început în 1806, apoi căpitan de poteră din 1810.

Stabilirea locului de slujbă departe de Tîrgoviște, la polcovnicia Buzăului¹ și fiind mai tot timpul plecat de acasă, au determinat familia lui Ilie Rădulescu să se mute la București. Nu avem nici o informație că ar fi fost căpitan de poteră în județul Dîmbovița și cu atît mai puțin despre vreo înrudire a lui cu vatafii plaiului Ialomiței de la Pietroșița, după cum circulă o tradiție în aceste părți.

Este sigur însă că familia Răduleștilor era din Tîrgoviște. După tradiția locală, casa în care s-a născut Heliade era așezată lingă biserica Sf. Voievozi. Parohul bisericii Ion Constantinescu însemna în 1888 pe mineiul lunii aprilie 1905 că „din bătrîni se zice că biserica Sf. Voievozi din Tîrgoviște este zidită de bunicul lui Ion Eliade Rădulescu, luminătorul românismului, care boier Rădulescu a avut case alături cu biserica“. Informația trebuie înțeleasă că bunicul lui Heliade s-a interesat ca epitrop de starea bisericii, care exista din secolul al XVII-lea.

După plecarea la București a familiei lui Heliade, casa a rămas lui Ion Rădulescu, fratele lui Ilie. Acesta a pus în vînzare casele cu locul lor, și conform procedurii protimisului erau întrebați „Ion Iliad“ și sora sa Luxandra, care se aflau în București, dacă sînt amatori să le rîscumpere la care ei rîspundeau negativ². Cu aceeași ocazie era con-

¹ I. Crețu, *Viața lui Ion Heliade Rădulescu*, București, 1939, p. 50.

² Arh. St. Tîrgoviște, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos. 1069/1838. La 9 martie 1838 erau din nou consultați „Ion Iliad“ și Luxandra asupra vînzării casei lor polcovnicului Gheorghe Cocos la care ei renunțau din nou.

sultat și slugerul Nicolae Rădulescu, care se afla atunci în satul Stobăneasa, județul Teleorman. Nicolae era unchiul lui Heliade, cu care a cumpărat în asociație, în 1830, tipografia de la Irina Caracaș. Atât rămăsese din familia lui Ilie Rădulescu. Cu zece ani mai înainte, ciuda din 1829 îi secerase pe ambii părinți ai lui Heliade precum și doi frați³.

Din 1838 casa și locul unde s-a născut Heliade au fost înstrăinate de familia Răduleștilor. Prin moșteniri și vânzări casa a ajuns în stăpânirea moașei Frosa Tolea, care în 1887 a dărâmat casa veche și a zidit alta, tot pe temelia celei vechi. Ni s-a păstrat o fotografie care reprezintă casa veche, cu o tăbliță indicatoare pe fațada dinspre stradă, care arată că acolo s-a născut Heliade. După primul război mondial locul și casa respectivă au ajuns în proprietatea avocatului Ilie Dobrică, pe numele căruia se elibera o autorizație de construcție la 9 martie 1928, punându-i-se obligația de a așeza în zidul fațadei o placă cu următoarea inscripție: „Aici s-a născut Ion Heliade Rădulescu“. Casa nouă adăpostește în prezent Centrul militar al județului Dimbovița și prin grija Comitetului de cultură și educație socialistă s-a așezat o nouă placă comemorativă în locul celei vechi care fusese înlăturată de câțiva ani.

Despre Ioan Rădulescu mai știm că era episcop la biserica Sf. Voievozi și în această calitate a lăsat mai multe însemnări pe cărțile de ritual, între anii 1820—1841. Pe o carte scria, în 1841: Această psaltire a fost a tată-mieu Radu logofătu. Dă la tată-mieu au rămas la frate-mieu Mihai logofăt. Dă la frate-mieu Mihai s-au dat danje la biserica Sf. Voievozi și Arhangheli“.

Acest Ioan Rădulescu a fost ultimul descendent al familiei care a locuit în casa bătrâncască a lui Radu logofătu, în care s-a născut Ion Heliade“⁴.

Din însemnarea lui Ioan Rădulescu am văzut că el era frate cu Mihai Rădulescu, despre care iarăși avem mai multe informații, în legătură cu un proces pentru hotarele moșiei Popeasca-Țigăneasca, de lângă Tîrgoviște, cu vărul său Vasilache Măican. În 1843 Mihai Rădulescu era îngropat ca și părinții săi în cimitirul bisericii Sf. Voievozi din Tîrgoviște. Casa și partea lui de moșie le dăduse ca zestre fiicei sale Zmaranda, căsătorită în 1832 cu Naum Chireulescu.

Nu am găsit nici o indicație asupra raportului de rudenie între Ilie, tatăl lui Heliade, cu acești Rădulești, dar folosirea patronimicului generalizat la toții fiii lui Radu logofătu ne face să credem că Ilie este fiul lui Radu logofătu și ca urmare frate cu Mihai, Ioan și Nicolae. Compararea cronologică a generațiilor ne duce la aceeași concluzie.

³ Hurmuzaki, *Documente*, XVII, p. 197.

⁴ Notăm că Ioan Rădulescu nu este același cu Iancu Bădulescu, citat în pisană de la 1849 a bisericii Sf. Voievozi din Tîrgoviște, al cărui nume a fost modificat prin intervenții ulterioare în Iancu Rădulescu. Numele adevărat din pisană este Bădulescu, așa cum a fost publicat de N. Iorga în 1908.

Radu logofătul, tatăl Răduleștilor, a avut o soră Joița, căsătorită cu Radu Măican, numit de obicei Duță, de la Răduță, urmașii săi numindu-se Duțulescu : Ioniță, Grigorașcu vătaful, Vasilache Măican, Dumitrana, Păuna și Sanda. Vasilache și surorile sale au moștenit după mamă o parte din moșia Popeasca-Țigăneasca de lângă Țirgoviște, din dreptul podului de peste Ialomița de la Teiș, pe care Vasilache a făcut o danie bisericii Sf. Voievozi. În pisania bisericii alături de el figurează Iancu Bădulescu, cumnatul său de la Bădulești, care n-avea cum să participe la proprietatea acestei moșii decât ca moștenitor prin soția sa și printr-o înțelegere de familie cu ceilalți frați și surori. Tradiția locală, consemnată în notițele de pe cărțile de ritual ale bisericii Sf. Voievozi, arată că Vasilache Duțulescu Măican a avut case peste drum de aceeași biserică.

După o catagrafie din 1853, pe strada bisericii Sf. Voievozi, numită Ion Heliade Rădulescu după moartea scriitorului, denumire oficializată prin încheierile consiliului orașenesc din 1879 și 1897, nu mai figurează ca proprietari nici Răduleștii nici Duțuleștii. Este amintită numai „casa răposatului Naum Chirculescu“, ginerele lui Mihai Rădulescu.

Cu ocazia complotului contra guvernului revoluționar de la 1848, cînd Heliade a ajuns la Țirgoviște în noaptea de 28-29 iunie, refugiatul s-a oprit la marginea orașului și a trimis numai pe însoțitorii săi pentru a se orienta asupra situației din oraș, fără a încerca să ajungă la vreuna din rudele sale. Nici la Pietroșița nu a căutat vreo rudenie ci s-a instalat în casele însoțitorului său ocazional pe drumul de la Țirgoviște pînă la Pietroșița, Șerb. Nici la întoarcerea triumfală spre București nu s-a oprit la vreo rudenie din Țirgoviște. În noaptea de 30 iunie a fost găzduit într-o casă din cartierul Suseni, probabil la protopopol Mihai, unul dintre fruntașii locali ai revoluției, care locuia în această parte a orașului, iar popasul de prînz oferit de una din notabilitățile orașului se referă probabil la Nicolae Brătescu, după descrierea lui Heliade, bunicul scriitorului Ion Al. Brătescu Voinești. Evitarea vizitelor la rude se poate explica de altfel și printr-o rezervă calculată spre a nu antrena în mișcarea revoluționară oameni decât după convingerile lor politice.

O rudă mai îndepărtată a lui Heliade era Nicolae Chirculescu, activ propagandist al proclamației revoluționare de la 1848, frate cu Naum Chirculescu, ginerele lui Mihai Rădulescu. În anul morții lui Heliade, Nicolae Chirculescu era primarul orașului. După dispozițiile guvernului s-a căutat să nu se răspîndească vestea morții lui Heliade pentru a nu da naștere la complicații politice prin eventuale manifestări de simpatie, cunoscută fiind atitudinea antidinastică a ilustrului bărbat, mai ales că numai cu un an mai înainte, în martie 1871, avusese loc o puternică manifestație antidinastică la București. Ministerul Instrucțiunii interzisese chiar să se telegrafieze școlilor din țară vestea morții lui Heliade. Cu toate acestea, la 10 mai 1872 institutorul I. D. Petrescu¹ cerea primăriei să se ociasse și la Țirgoviște un serviciu funebru pentru

moartea lui Heliade. I. D. Petrescu apela și la sentimentele personale ale primarului Nicolae Chirculescu, amintindu-i că „ați fost în legături intime cu răposatul Heliade“².

În raportul primăriei către Ministerul de Interne se spunea că „dacă țara întreagă a simțit cu durere pierderea acestui luceafăr al literaturii românești cu atât mai mult a fost simțită și foarte dureroasă pentru cetățenii Tîrgoviștei, deoarece încă privesc și vor continua generalmente a privi lăcrămînd căminul locului natal al repausatului cetățeanul lor“³. Raportul mai arată că nu s-a putut oficia serviciul funebru la data morții lui Heliade, 27 aprilie 1872, din cauza diferitelor îndatoriri ale organelor comunale, dar la „21 mai, după ce toate autoritățile locale, de toate ramurile, precum și poporanii fură anonsați de primărie, ne-am adunat în mulțime la școala orașului și de acolo am pornit în cortej funebru către catedrală“, indicînd ca prezenți pe toți școlarii, elevi și eleve, înșiruiți cite doi, purtînd semn de doliu la mîna dreaptă, toți preoții orașului, în frunte cu proiestosul lor, dintre aceștia doi preoți purtînd portretul ilustrului dispărut și un alt portret mai mare, încadrat cu flori, reprezentînd pe Heliade într-o noapte pe ruinele Tîrgoviștei, probabil cel care ni s-a păstrat sub semnătura lui C. Lecca, purtat de I. D. Petrescu. Cele patru panglici tricolore legate de colțurile portretului erau ținute de revizorul școlar și profesori. Urmau apoi reprezentanții instituțiilor și o mulțime de participanți orășeni însoțiți de muzică întonînd melodii triste în timp ce răsuna clopotele de la toate bisericile din oraș. Ajungînd la Stelea participanții au asistat la serviciul divin oficiat în fața portretelor lui Heliade și au ascultat o emoționantă cuvîntare ținută de Antonie Boruzescu, revizorul școlar, care a făcut „a se îndoi lacrămile tuturor poporanilor“⁴.

Primarul cerea Ministerului de Interne ca atât raportul său cît și discursul lui Boruzescu să fie publicate în Monitorul oficial pentru posteritate, dar nici unul nici celălalt n-au apărut în vreo publicație. În schimb, apărea la 1 iulie 1872 în Monitorul oficial, revocarea primarului Nicolae Chirculescu. Decretul nu specifică motivele revocării primarului, dar desfășurarea evenimentelor de la Tîrgoviște ne ajută să înțelegem cauzele acestei măsuri politico-administrative.

Menționăm că Nicolae Chirculescu a fost singurul tîrgoviștean care a contribuit cu 50 lei pe lista de subscripție lansată în vederea ridicării primei statui a lui Heliade la București.